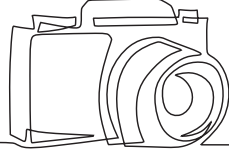

Fotoğraf: Alper Tüydeş

TÜRKİYE'NİN KELEBEKLERİ
FOTOKİTAP

ALPER TÜYDEŞ
HAKAN YILDIRIM
ONAT BAŞBAY

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0222
Çocuk Kitaplığı: 023

TÜRKİYE'NİN KELEBEKLERİ
FOTOKİTAP
ALPER TÜYDEŞ
HAKAN YILDIRIM
ONAT BAŞBAY

Fotoğraflar
Alper Tüdeş
Hakan Yıldırım
Onat Başbay

İllüstrasyonlar
Onur Ayboğa

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Sayfa Tasarımı ve Uygulama
Hande Özgeldi Büyüktopbaş

Uzman Psikolog
Zeynep İrem Çeven

Proje ve Kitap Editörü
Hande Kayhan

Son Okuma
Zeynep İrem Çeven

VakıfBank Kùltür Yayınları

İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2023

ISBN 978-625-6385-36-8

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş
Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12
34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 444 62 18
Sertifika No: 71320

1. Baskı: Mayıs 2023
2. Baskı: Nisan 2026

TÜRKİYE'NİN KELEBEKLERİ
FOTOKİTAP

ALPER TÜYDEŞ
HAKAN YILDIRIM
ONAT BAŞBAY

ALPER TÜYDEŞ

1989 Bursa–Karacabey doğumludur. 2000 yılından bu yana fotoğraf çeken Tüydeş, 2011 yılında “doğa ve yaban hayatı” fotoğrafçılığına yönelerek çalışmalarını bu alanda devam ettirdi. Çektiği fotoğraflar ve katıldığı projelerle yaban hayatın korunmasına dikkat çekmeyi amaçlayan Tüydeş’in, ulusal ve uluslararası birçok yaygın organında fotoğrafları yayımlanmıştır.

Çeşitli belgesel çalışmalarında da yer alan Tüydeş doğadan esinlendiği hikâyeleri, kaleme aldığı çocuk kitapları, açtığı sergiler ve geliştirdiği projelerle insanların dikkatini doğaya çekme çabasını aralıksız sürdürüyor. Tüydeş, evli ve bir kız çocuğu babasıdır.

HAKAN YILDIRIM

1974 yılında Ankara’da doğdu. Eğitim hayatını Ankara’da tamamlayarak 1997 yılında Ankara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi’nden mezun oldu. 1998 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nda diş hekimi subay olarak göreve başladı. Doğa ve hayvan sevgisi ile fotoğrafçılık uğraşı birleşince kelebek ve kuş fotoğrafçılığına yöneldi. 2010 yılından itibaren kelebek gözlemciliğine ağırlık vererek, ülkemizin dört bir yanında gözlemler yapmaya ve nadir türleri fotoğraflamaya başladı. Çektiği fotoğraflar ve kaleme aldığı yazılar gazete, dergi, kitap, afiş, takvim, katalog ve broşürlerde yayımlandı. Türkiye’nin Anonim Kelebekleri (www.trakel.org) sitesinin kuruluşunda ve çeşitli yönetim kademelerinde yer alan fotoğrafçı, hâlen bu göreve devam etmektedir. 2016’da *Kocaeli’nin Kelebekleri* kitabı yayımlanan yazar, ülkemiz kelebeklerinin tanınması, korunması ve kelebek

gözlemciliğinin özendirilmesi için farkındalık oluşturmak adına çalışmalarına devam etmektedir. Yıldırım, evli ve bir kız çocuğu babasıdır.

ONAT BAŞBAY

1977 yılında Ankara’da doğdu. Eğitim hayatını Ankara’da tamamlayarak ODTÜ Maden Mühendisliği Bölümü’nden yüksek lisans derecesi ile mezun oldu. Fotoğrafçılık, yurt dışı tur rehberliği, yoga ve meditasyon eğitmenliğiyle ilgilendi. Çekmiş olduğu fotoğraflar yurt içi ve dışında gazete, dergi, kitap, afiş, takvim, poster, katalog ve broşürlerde yer aldı. 2005 yılından sonra kelebek gözlemciliğine ağırlık verdi ve Türkiye’nin en ücra köşelerini gezdi, en nadir türleri fotoğrafladı. Yerli ve yabancı pek çok bilim insanıyla birlikte yazdığı makaleler uluslararası dergilerde yayımlandı, araştırma ve çalışmaları başka kitap ve makalelerde atıf aldı. Onat Başbay hâlen Ankara’da yaşamakta, özel bir madencilik firmasında çalışmaktadır. İşten arta kalan tüm zamanını doğa ile ilgili çalışmalar yaparak değerlendirmektedir. Başbay, evli ve bir kız çocuğu babasıdır.

ONUR AYBOĞA

1987 yılında İstanbul’da doğdu. İlkokuldaki çizim merakı, eğitimine Bursa Zeki Müren Güzel Sanatlar Lisesi’nde devam etmesine sebep oldu. Sanat eğitimini, 2010 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi GSF Grafik Tasarım Bölümü’nden mezun olarak tamamladı. Çeşitli ajanslarda grafik tasarımcı olarak çalıştıktan sonra tekrar çizime yöneldi. 2019 yılından beri profesyonel olarak çocuk edebiyatı özelindeki projelerde yer alan illüstratörün resimlediği çok sayıda çocuk kitabı bulunuyor.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	8		
KELEBEĞİN MORFOLOJİSİ:			
Kelebek Gözlemcileri İçin Faydalı Bilgiler	9		
METAMORFOZ: Kelebeğin Yaşam Döngüsü	10		
Alibali'nin Çokgözlüsü	12	Sultan	56
Anadolu Karagöz Mavisi	14	Çokgözlü Hatay Mavisi	58
Balkan Menekşe Kelebeği	16	Osmanlı Ateşi	62
Çift Kuyruklu Paşa	20	Şehzade	64
Çokgözlü Anadolu Çillisi	22	Siirt Beneklimeleği	66
Fırat Bakırı	24	Sarı Benekli Zıpzip	68
Funda Zıpzip Perisi	28	Şeytancık	72
Güneyli Fisto	30	Turuncu Süslü	74
Güzel Nazuğum	32	Çokgözlü Anadolu Beyazı	76
İspanyol Kraliçesi	36	Sözen'in Yalancıbakırı	78
Lidya Yalancı Cadısı	38	Tavus Kelebeği	80
Zümrüt	40	Kaplan Kırlangıçkuyruk	82
Mavi Sevbeni	44	Diken Kelebeği	84
Apollo	46	SORU-CEVAP: Kelebekleri Tanıyalım	86
Mezopotamya Çokgözlüsü	48	OYUN: Ara-Bul-Tanı-Sev	96
Mor İnci	50	TEŞEKKÜR: Kelebekler İzinde Bir Ömür	
Romanov Gelinciği	54	Prof. Dr. Ahmet Ömer Koçak	98

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Göçmen Kuşları'ndan sonra bu kez, objektiflerimizi ülkemizi paylaştığımız küçük ama bir o kadar büyüleyici canlılara çeviriyoruz: kelebeklere! Tüm ekosistemin birbirine nasıl bağlı olduğunu, bir de kelebeklerin dünyasını inceleyerek görelim. Bunu, onların güzel görünüşleri ardındaki gerçekleri öğrenerek yapabiliriz. Çünkü doğada bulunan her güzellik, içinde bir sır taşır. Aslında bir böcek türü olan kelebekler için de durum farklı değil.

Kelebekler “böcek bilimi” ya da “entomoloji” denen bir bilim dalı tarafından inceleniyor. Ancak bu kitaptaki bilgiler, meraklı ve profesyonel üç fotoğrafçının kelebekler hakkında yaptığı araştırmalara ve okudukları kaynaklara dayanıyor: Alper Tüydeş, Hakan Yıldırım ve Onat Başbay. Yazarlarımız bir araya geldi ve böylece “Ara-Bul-Tanı-Sev” diyerek hazırladığımız dizinin bu kitabını, **Türkiye'nin Kelebekleri**'ni sizlerle buluşturabildik.

Yeni araştırmalara ilham vermesi dileğiyle...

VBKY Çocuk Kitaplığı Editörü

Hande Kayhan

Kanat Açıklığı:

Bir bireyin milimetre (mm) cinsinden ön kanat uzunluğudur.

Uçuş Dönemi:

Kelebeğin uçtuğu zamanı ifade eder. Enlem ve yüksekliğe göre değişiklik gösterir.

Habitat (Yaşam Alanı):

Bir türün, çoğunlukla yaşamını sürdürdüğü bölge özelliklerini ifade eder: yükseklik, genel bitki florası, coğrafi yapı, yön vb. bilgileri içerir.

Dağılım:

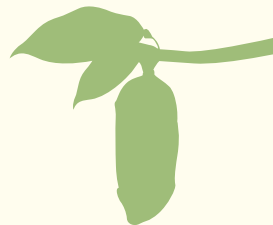
Sınırları belirlenmiş bir alanda türün görüldüğü bölgeleri ifade eder. Ülkemiz için kelebek dağılımı, il isimlerinden başlar ve dar alanlarda dağ isimlerine kadar değişebilir. Örneğin *Polyommatus iphicarmon* (Çokgözlü İfekarmon); Dedegöl Dağı, Isparta.

Besin Bitkisi:

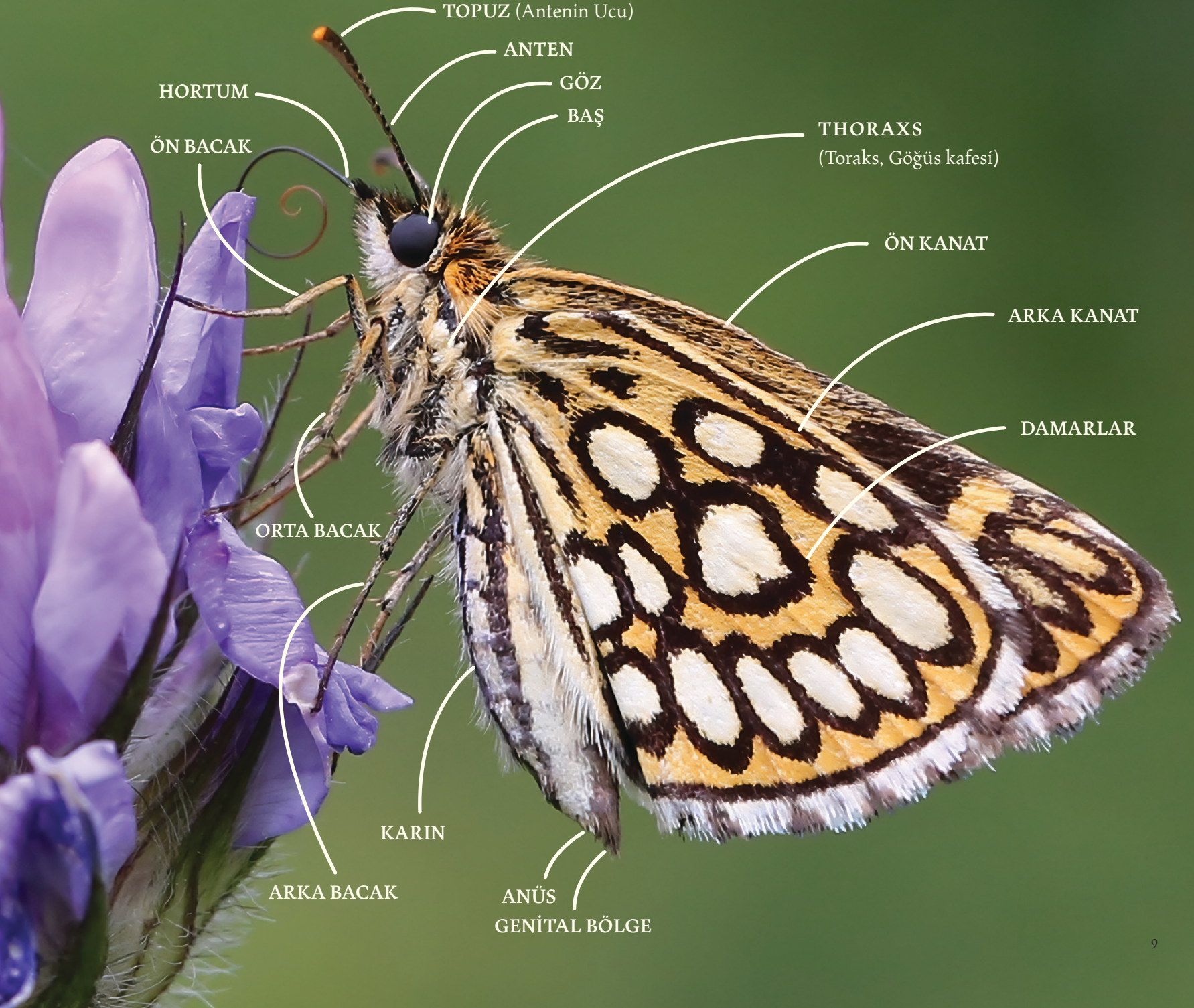
Kelebeğin tırtılken beslendiği bitkiyi ifade eder. Bazı türler için birkaç bitki veya bitki grubu söz konusuysen, bazı türler içinse tek bir bitki söz konusudur. Türü arayan gözlemci için besin bitkisi, oldukça değerli bir bilgidir. Ancak maalesef bazı türlerin besin bitkisi hâlen bilinmiyor.

Nesil Sayısı:

Kelebeğin bir yılda kaç döngü (metamorfoz) geçirdiğini ifade eder. Bazı türler bir yılda tek nesil verirken, bazı türlerse yılda 3-4 veya daha fazla nesil verebilir.

KELEBEK GÖZLEMCİLERİ İÇİN FAYDALI BİLGİLER
KELEBEĞİN MORFOLOJİSİ

METAMORFOZ

KELEBEĞİN YAŞAM DÖNGÜSÜ

Bir Kelebeğin Yaşamının Dört Aşaması

Yumurta:

Kelebek yumurtaları çok küçüktür ve şekilleri bir kelebek türünden diğerine değişebilir, bazıları yuvarlakken bazıları konik biçimde olabilir. Yumurtalar onları tüketen veya parazitleyen başka canlılara karşı savunmasızdır ve bu aşama, bir iki hafta kadar sürebilir.

Tırtıl (Larva):

Küçük tırtıl yumurtadan bir iki hafta sonra çıkar. Larvanın doymak bilmez bir iştahı vardır, hızlı bir şekilde büyümek için çok fazla yemek yemesi gerekir. Tırtılların çoğu otçuldur ancak bazıları karıncaları, yaprak bitlerini veya diğer tırtılları da yiyebilir. Büyürken birkaç kez deri değiştirir ve 100 kata kadar büyüyebilir. Genellikle tırtılın ilk besin kaynağı çıktığı yumurtanın kabuğudur. Anne kelebekler yumurtaları bırakırken, tırtılın besleneceği bitkileri tercih ederler. Bu bitki önemlidir ve bazı kelebek türleri sadece bir tür bitkiye yumurtalarını bırakır.

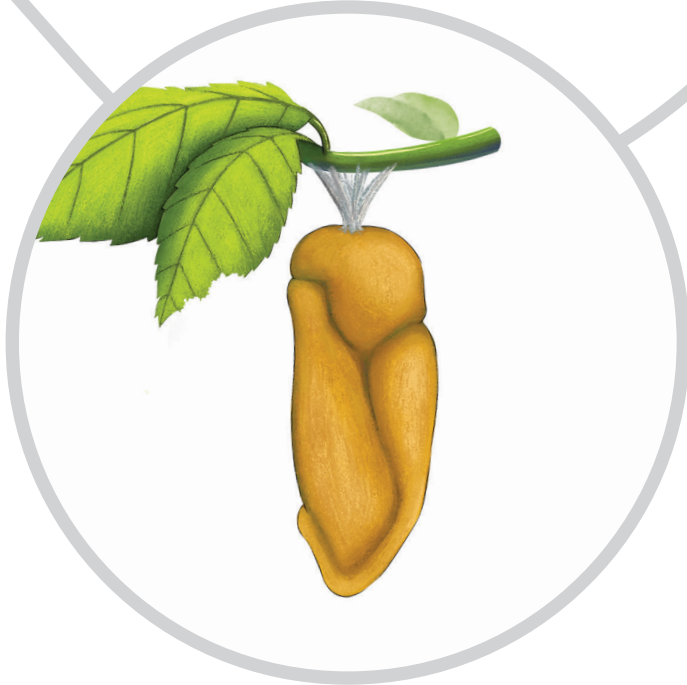
Pupa:

Bu aşamada tırtıl yetişkin bir kelebeğe dönüşürken kendi çevresine, içinde yaşayacağı bir yuva veya kabuk örer. Pupaya dönüşmeden önce de genellikle bir konuk bitkiye veya dala bağlanır. Bazen de bitkisine yakın olacak şekilde taşların arasını veya toprak altını tercih eder. Koza aşaması, kelebek ortaya çıkana kadar birkaç hafta veya ay sürebilir. Bu süre kelebeğin türüne göre değişebilir.

Kelebek:

Pupa aşamasının sonunda pupanın içinde oluşan kelebek, dışarı çıkmak için mücadele eder ve pupayı yırtarak çıkış yolunu oluşturur. Bu yorucu bir süreçtir ve yetişkin kelebek ortaya çıktığında kanatları vücuduna yakın, ıslak ve buruşuktur. Bazı kelebek türleri uçmak için baş aşağı asılı durarak veya bir dalın ucuna tırmanarak kanatlarını kurutur. Bu dinlenme döneminde kanatlar, uçuş için daha düz ve açık hâle gelir. Bu işlem yaklaşık dört saat sürer ve ardından kelebek, beslenmek ve bir eş aramak için uçmaya başlar.

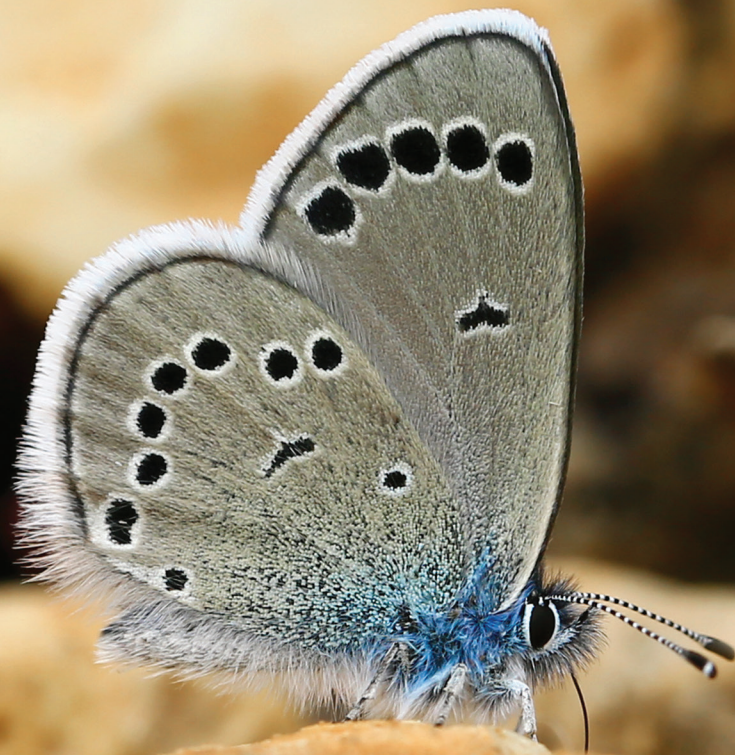

ALIBALİ'NİN ÇOKGÖZLÜSÜ

Ülkemizin nadir türlerinden olan Alıbalı'nın Çokgözlüsü kelebeği, 2015 yılında Kahramanmaraş'ın Andırın bölgesinde bulundu. Bu kelebeği ilk kez fotoğraflayan ve adını veren kelebek gözlemcisi resim öğretmenliği yapan Ali Bali'dir. Kelebeğimizin kanat altı, açık griden pembemsi kahve tonlarına geçen renklerde olabilir. Kanat üstünde ise, özellikle erkek bireylerde, yeşile çalan açık mavi bir renk vardır. Dişi bireylerin kanat üstü ise kahverengidir. AlıBali'nin Çokgözlüsü, 35 mm'yi bulan kanat açıklığı ile diğer Çokgözlü kelebek türleri içinde iri sayılan bir kelebektir. Bu güzel kelebeğimiz tırtılken baklagiller ve benzeri bitkilerle beslenir. Onları Temmuz ve Ağustos ayının güneşli günlerinde uçarken görebiliriz. Deniz seviyesinden en az 1000 metre yüksekteki dağlık alanlarda bulunan orman içindeki açıklıklar veya orman sınırındaki çayırlar, bu kelebeğimizin yaşam alanlarını oluşturur. Ortalama ömürleri 2 haftadır. Ancak yaşadıkları bölgede, daha erken veya daha geç pupadan çıkan bireyler olması sebebiyle 3-4 haftalık bir zaman zarfında gözlemlenebilirler. Yaşam alanlarına zarar gelmediği sürece her yıl yeni nesiller dünyaya gelir.

ANADOLU KARAGÖZ MAVİSİ

Dünyada sadece Türkiye’de gözlemlenebilen endemik kelebek türlerimizdendir. Orta Anadolu’dan Toroslara kadar uzanan geniş bir alanda onları görmek mümkündür. Konduğunda, kanat altında görülen siyah ve sıralı benekler bu kelebeğimizin dikkat çekici ve ayırt edici özelliklerindedir. Kanat üstü rengi ise kirli maviyi andırır, kanat uçlarında da koyu bantlar vardır. Kanat açıklığı 30 mm’yi bulabilir. Deniz seviyesinden 1000 metre yüksekliğe kadarki çayırlar ve orman açıklıkları, Anadolu Karagöz Mavisî’nin yaşam alanlarını oluşturur. Yumurtalarını morgeven bitkisinin çiçeğine saklayan bu nadide kelebeğimiz, ülkemizin güney kesimlerinde Nisan ayı itibariyle pupasından çıkıp uçmaya başlar. Ömürleri 2-3 hafta olsa da bazıları pupadan daha geç çıktığı için yaklaşık 6-8 hafta arası süreyle görülebilirler. Ancak yüksek bölgelerde baharın ve yazın geç gelmesi sebebiyle pupadan çıkış dönemleri gecikebilir. Bu sebeple ülkemizdeki uygun yaşam alanlarında Temmuz ayı sonuna kadar Anadolu Karagöz Mavisî’yle karşılaşmak mümkündür.